

KOKIA TIESA NUSTATOMA ADMINISTRACINIAME PROCESE?

Liepa Lukšaitė

E. paštas: liluksaite1@stud.mruni.eu

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokykla

Kuratorius lekt. Dmitrij Mačiugin

E. paštas: dmaciugin@mruni.eu

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokykla

DOI: 10.13165/MMS-25-03-01-22

Santrauka. Teisminis procesas jau daugelį metų Lietuvoje yra populiariausia ginčų tarp skirtingas pozicijas ir suinteresuotumą turinčių ginčo šalių sprendimo forma¹. Tai nėra atsitiktinumas. Šalys tarpusavio ginčui spręsti būtent teismą dažnai renkasi todėl, kad jis yra vienintelė teisingumą vykdanči institucija Lietuvoje. Teisingumo vykdymas, kaip kompleksinė teismo funkcija, šalims formuoja lūkesčius, kad teismas ne tik atkurs taiką tarp jų, bet ir, išsamiai, visapusiškai ir objektyviai ištyręs ir įvertinęs konkretaus ginčo faktus, nustatys tiesą – kas iš tikro nutiko ginčo situacijoje.

Taikos tarp ginčo šalių atkūrimas iš esmės įvykdomas privalomu ir galutiniu, *res judicata* galią šalims turinčiu procesiniu sprendimu. Šis sprendimas šalims gali patikti arba nepatikti, tačiau tai nepaneigia jo privalomumo. Jei kuri nors šalis nevykdo tokio procesinio sprendimo, kita šalis turi įtikinamą svertą – pasinaudoti valstybės prievarta (su antstolių pagalba užtikrinti taikos vykdymą).

1 „Lietuvos teismai: 2023 metų veiklos ataskaita“, Lietuvos teismai, žiūrėta 2025 m. kovo 20 d. <https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2024/03/lietuvos-teismai-ataskaita-2023-m..pdf>. Reikia pažymėti, kad Lietuvoje yra ir kitų, alternatyvių ginčų sprendimo būdų (mediacija, arbitražas ir kt.). Šie būdai įgyja vis didesnę populiarumą tarp šalių. Visgi iki šiol šalys kaip ginčo sprendimo formą daugiausia renkasi būtent teisinį procesą.

Tiesos nustatymas šalių ginče yra kur kas kompleksiškesnė ir sudėtingesnė kategorija. Tiesos samprata sudėtinga, o ir jos rūšių yra ne viena. Teisės doktrinoje egzistuoja trys tiesos rūšys: materialioji, formalioji ir objektyvioji. Siekiant išsiaiškinti, kokia visgi tiesa yra nustatoma teisminiame procese, svarbu atsižvelgti į teismo atliekamą įrodymų vertinimą ir vidinį teisėjo įsitikinimą. Šie veiksniai ir yra lemiami nustatant teisingumą byloje. Juk teismas, kuris privalo būti nešališkas ir aktyvus, turi būti įsitikinęs tuo, kad aplinkybės, kuriomis šalys remiasi, iš tikrųjų egzistavo arba neegzistavo.

Galiausiai svarbu paminėti, jog nustatydamas tiesą teisėjas privalo vadovautis objektyviumu, o ne subjektyviumu požiūriu, t. y. ne nuomone ar jausmais. Atkreiptinas dėmesys, jog šiais laikais subjektyvusis požiūris gali būti sumažintas pasitelkiant informacines technologijas, bet kyla klausimas, ar tikrai tai užtikrina vieną svarbiausių teismo funkcijų – tiesos nustatymą.

Šiame straipsnyje analizuojamas klausimas, kuri tiesos forma užtikrina teisingumą administraciniame ginče tarp privataus subjekto ir viešojo administravimo subjekto. Be to, straipsnyje nagrinėjama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, kuri padeda geriau suprasti skirtumą tarp nurodytų tiesos rūšių. Pasitelkiant Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką analizuojama tiesos nustatymo ir tiesos rūšių raida.

Reikšminiai žodžiai: materialioji tiesa, formalioji tiesa, objektyvioji tiesa, tiesa administraciniame procese, vidinis įsitikinimas, tiesos nustatymas.

Įvadas

Kas yra tiesa? Šis klausimas pradėtas analizuoti, ko gero, V amžiuje prieš Kristų ir iki šiol vis dar neturime universalios tiesos sampratos². Toks ilgas tiesos tyrimo laikotarpis gali reikšti, jog kiekvienas iš mūsų tiesą supranta savaip. Pavyzdžiui,

² Iki šiol šios tiesos nenustojta tyrinėti garsiausi filosofai, socialinių ir humanitarinių mokslų atstovai.

Antikos laikais buvo teigiama, jog net tuomet, kai žmogus mano, kad jo teiginys yra teisingas, tai dar nereiškia, kad taip yra iš tikrųjų³. Visgi samprotaujant galima suprasti, kad kai kas tiesą sieja su objektyviais išoriniais reiškiniais – tikrove (pavyzdžiui, dienos ir nakties kaita), kai kas – su jos realizavimu (įvykimu) praktinėse situacijose, o kai kas – su teologiniais aspektais, kurie nepriklauso nuo žmogaus suvokimo, pavyzdžiui, krikščionybėje tai yra Dievo žodis.

Ar dėl tiesos galima klysti? Tiesa ne visuomet siejama su tikrove, kartais trečiasis asmuo, nedalyvavęs įvykiuose, tiesą siekia nustatyti iš įvairių žmogaus proto sukurtų teiginių, kurių susiformavimui įtakos turėjo objektyvūs ir (ar) subjektyvūs suvokimo aspektai. Taigi dėl tiesos galima klysti ir taip gali atsitikti atsižvelgiant į tai, kad kiekvienas teikia pirmumą savo įsitikinimams, vertybėms, subjektyviam išorinių aplinkybių interpretavimui, jei žmogus tiesiogiai nedalyvavo konkrečiuose įvykiuose, o tik žino tam tikras aplinkybes iš kitų pasakojimų arba nevienodai supranta tapačią situaciją dėl skirtingo požiūrio. Tam gali turėti įtakos ir besikeičiantis pasaulis bei jo suvokimas. Tiesos suvokimą gali veikti išoriniai veiksniai, kaip antai sąmoningai ir viešai skleidžiamos melagienos (angl. *fake news*).

Natūralu, kad tokiose situacijose kyla daug klausimų, į kuriuos žmogus nori gauti nepriklausomą, nešališką ir teisingą atsakymą: kodėl kiekvienas iš mūsų tiesą supranta savaip? O gal tiesa yra viena, tik pasižymi skirtingomis interpretacijomis? Galiausiai, jei žmonės nesutaria interpretuoti (suvokti) tiesą vienodai, kas turi nustatyti tiesą? Teismas? O ar teismas įpareigotas nustatyti tiesą? Gal teismas galėtų pritarti šalies pozicijai, kuri teisėją įtikins labiau?

Kalbėdami šia tema teismų įgaliojimų nustatyti tiesą teisminiame procese kontekste galime įžvelgti, jog tiesos nustatymas šiame procese siejamas su įvairiomis teisės normomis, kodeksais, įrodymais, teismo aktyvumu ir, be abejo, proceso

3 Evaldas Nekrašas, *Filosofijos įvadas* (Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2012), 127.

specifika. Konstitucijoje ir kituose teisės aktuose įtvirtintos nuostatos suponuoja požiūrį, kad teisingumas vykdomas teisme ir būtent teismas padeda nustatyti tiesą. Pažymėtina, kad Konstitucijoje nėra tiesioginių nuostatų dėl asmens teisės į teisingą teisinį procesą, tačiau Konstitucinis Teismas ne kartą nurodė, kad asmens teisė kreiptis į teismą suponuoja ir jo teisę į tinkamą teisinį procesą. Taigi valstybėje turi būti nustatyta tokia tvarka, kuri užtikrintų visapusišką besikreipiančio į teismą asmens teisę rasti tiesą ir teisingumą. Juk kiekvienas asmuo kreipdamasis į teismus nori sužinoti tiesą. Būtent ši institucija suteikia teisių ir laisvių apsaugos garantiją. Tai nurodoma įvairiuose teisės aktuose, pavyzdžiui, Administracinių bylų teisenos įstatymo (toliau – ABTĮ) 6 straipsnyje: „Teismai yra vienintelė teisingumą vykdanči institucija“. Galima pastebėti, jog vienas iš pagrindinių teisės į teisingą bylos nagrinėjimą tikslų – tinkamas teisingumo vykdymas. Taigi siekiant įgyvendinti tiesą byloje privalu vykdyti teisingumą. Teisės kontekste tiesą galima verti per įvairius pjūvius: materialųjį, formalųjį ir objektyvųjį. Dėl šios priežasties šiame straipsnyje siekiama atsakyti, kokia gi tiesa nustatoma būtent administraciniame procese⁴.

Temos aktualumas. Nors ir egzistuoja darbų, skirtų tiesos nustatymo analizei, jie susiję su civilinio ar baudžiamojo proceso kontekstu. Mokslinių straipsnių, kuriuose kalbama apie tiesos nustatymą administraciniame procese, yra tik keletas, tad straipsnis orientuotas būtent į šią teisės šaką.

Tyrimo problematika. Tiesos nustatymas įtvirtintas tiek Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse, tiek Baudžiamojo proceso kodekse ir Administracinių bylų teisenos įstatyme ir, be abejo, kituose teisės aktuose. Temos problematika pasireiškia tuo, kad tiesa teisės kontekste gali būti tiek objektyvi, tiek materiali, tiek formali. Tokiose teisės šakose, kaip civilinė ar baudžiamoji teisė, nuosekliai plėtojama teisės doktrina dėl tiesos nustatymo civiliniame ir baudžiamajame

4 Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. ir 2006 m. sausio 16 d. nutarimai.

procesuose. Administracinėje teisėje tokios doktrinos plėtojimo pasigendama. Todėl svarbu prisidėti prie teisės doktrinos administracinės teisės srityje raidos, kiek tai susiję su tiesos nustatymu administraciniame procese.

Tyrimo objektas. Lietuvos administracinių teismų nustatomos tiesos rūšis administraciniame procese.

Tyrimo tikslas. Nustatyti, kokia tiesa (materialioji, formalioji ar objektyvioji) taikoma Lietuvos administraciniame procese.

Tyrimo uždaviniai.

- 1) išanalizuoti mokslinėje doktrinoje pateikiamą tiesos sampratą;
- 2) išanalizuoti pagrindines Administracinių bylų teisenos įstatymo nuostatas, susijusias su tiesos nustatymu administraciniame procese;
- 3) nustatyti, kurios rūšies tiesą Lietuvos administraciniai teismai nustato administraciniame procese.

Tyrimo metodai. Naudojami lingvistinis, lyginamasis, dokumentų analizės metodai. Lingvistinis metodas taikytas atskleidžiant tiesos sampratą ir administracinio proceso vaidmenį nustatant tiesą. Lyginamuoju metodu atskleidžiamos materialios, formalios ir objektyvios tiesų kontrastas.

1. Tiesos samprata pagal Lietuvos teismų praktiką

Pasak V. Mikelėno, pagrindinė teismo funkcija, taip pat galutinis tikslas – teisingai išspręsti šalių ginčą iš esmės⁵. Administraciniai teismai – viena iš nacionalinių asmens teisių gynimo institucijų, kurioms tenka itin didelė atsakomybė užtikrinti žmogaus teisių apsaugą sprendžiant administracinius ginčus tarp privačių ir viešojo administravimo subjektų. Remiantis Administracinių bylų teisenos įstatymo 6 straipsniu galima teigti, jog kiekvienas asmuo turi teisę kreiptis dėl tiesos nustatymo ir būti užtikrintas, kad tai bus atlikta nepaisant aplinkybių, teismas

5 Egidijus Laužikas, Vytautas Mikelėnas ir Vytautas Nekrošius, *Civilinio proceso teisė. T. 2* (Vilnius: Justitia, 2005), 142.

teisingumą vykdyti objektyviai. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas (toliau – LVAT) savo jurisprudencijoje pažymėjo, kad bendroji teisminės valdžios paskirtis ir kompetencija yra vykdyti teisingumą, t. y. visomis priemonėmis siekti jo įgyvendinimo. Taip pat nustatoma, jog vienas iš pagrindinių teisės į teisingą bylos nagrinėjimą tikslų yra tinkamas teisingumo vykdymas, o šio proceso metu ir nustatoma tiesa⁶. Taigi teismai sprendžia konkrečius teisinius konfliktus, per kuriuos yra pažeistos asmens teisės ir laisvės, o tai reiškia, jog kiekvienoje situacijoje nustatoma tiesa. Panašus principas išreikštas ir teisės doktrinoje: „Kiekvieno teismo proceso paskirtis – užtikrinti, kad ginčas būtų greitai ir teisingai išspręstas, nustatyti ginčijamas teises ir pareigas“⁷. Kaip pažymima teismų praktikoje, teismas, nagrinėdamas konkrečią bylą, turi siekti nustatyti tikrąją tiesą, išsamiai, visapusiškai ir objektyviai ištirdamas ir įvertindamas tos konkrečios bylos faktus⁸. Galima suprasti, kad vis dėlto byloje nustatyti tiesą yra daug svarbiau nei tik ją išnagrinėti, būtent tiesos nustatymas ir yra teismų galutinis tikslas.

Nagrinėjant mokslinę doktriną ir teismų praktiką galima pastebėti, jog kartais naudojamos kelios tiesos sąvokos, tad kyla klausimas, kuo jos skiriasi ir kokia tiesa nustatoma būtent administraciniame procese. Tiesą teisės kontekste galime suprasti trejopai: *materialioji*, *formalioji* ir *objektyvioji*. Dažnai mokslininkai, kiti teisės specialistai pabrėžia, jog šių sąvokų supratimas ir taikymas yra gana sudėtingas. Vienų autorių nuomone, byloje turi būti nustatyta materialioji tiesa⁹, kitų autorių nuomone – objektyvioji tiesa¹⁰. Svarbu suprasti, jog jos skiriasi, dėl to turime įsigilinti į kiekvienos esmę. Anot Giedrės Lastauskaitės, pridėdami prie

6 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. rugpjūčio 4 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A444-793/2011.

7 Dainius Poška, „Bendrujų ir administracinių teismų kompetencijos atskyrimas: probleminiai aspektai“, *Teisė* 59 (2006): 89.

8 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K3295/2006

9 Egidijus Laužikas, Vytautas Mikelėnas ir Vytautas Nekrošius, *Civilinio proceso teisė. T. 1* (Vilnius: Justitia, 2003), 44; Rimvydas Norkus, „Įrodinėjimo ypatumai sumariniuose procesuose“, *Teisė* 60 (2006).

10 Alfonsas Vaišvila, *Teisės teorija* (Vilnius: Justitia, 2004), 132.

tiesos sąvokos būdvardį mes pripažįstame teisės ribas ir išreiškiame faktų įrodinėjimo standartą – lyg ir apibrėžiame momentą, nuo kurio teisėje ar kažkurioje jos srityje yra laikoma, kad faktai yra nustatyti, t. y. įrodyti¹¹.

Teisės doktrinoje pažymima: „**Formalioji tiesa** reiškia, kad bylą nagrinėjantis teismas, būdamas procese pasyvus, priima byloje sprendimą tik remdamasis šalių pateiktais įrodymais. Jis negali inicijuoti jokių papildomų įrodymų rinkimo, bylos medžiagos papildymo ir panašiai.“¹² Kadangi teismas laikosi pasyvios pozicijos, viskas priklauso nuo to, kokius įrodymus pateikia šalys ir kaip jie pateikiami teismui. Galima suprasti, jog nustatant būtent šią tiesą atsižvelgiama ne į visą situaciją, o tik į galimą, sudarytą iš tų faktų ir įrodymų, kuriuos šalys pateikia nagrinėjant bylą.

Analizuojant teismų praktiką galima pastebėti, jog Lietuvoje sąvoka „formalioji tiesa“ paprastai nevartojama ir neaiškinama. Galima suprasti, jog taip yra dėl to, kad teismas Lietuvoje yra aktyvus ir dėl to negali remtis vien šalių pateiktais įrodymais, nes šie yra savo interesus ginančių asmenų įsitikinimai. Tokiu atveju daugelis žmonių pateiktų įrodymus tik savo naudai, šalis galėtų netgi nuslėpti tam tikrą nepalankią informaciją. Teismo aktyvumo būtinybė nustatyta ABTĮ 10 straipsnyje. Jame nurodyta, jog teismas bylos aplinkybes tiria *ex officio*. Šio straipsnio nuostatos tiesiogiai prieštarauja formaliosios tiesos sampratai, nes užkerta kelią teismui nustatyti tiesą, suteikiant teisę pateikti įrodymus tik šalims. Apie aktyvumo būtinybę taip pat kalbėjo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT): „[t]eismas negali būti suprantamas kaip pasyvus bylų proceso stebėtojas, o teisingumo vykdymas negali priklausyti tik nuo to, kokia medžiaga teismui yra pateikta <...> Taigi, prieš nusprendamas, jog dėl byloje įrodinėtinų aplinkybių liko abejonių, teismas turi dėti protingas pastangas šioms abejonėms pašalinti <...>

11 Giedrė Lastauskienė, „Tiesos sąvoka teisėje“, *Teisė* 128 (2023).

12 Laužikas ir kt., *supra note*, 9.

[ir] neturi vengti aktyvaus vaidmens procese¹³. Formaliosios tiesos, grindžiamos vien šalių pateiktais įrodymais, laikymasis gali lemti klaidingus sprendimus, jei viena šalis nepateiktų ar nuslėptų svarbią informaciją.

Teisės doktrinoje pateikiama tokia materialiosios tiesos samprata: „**Materialioji tiesa** reiškia, kad teismas yra visiškai arba beveik įsitikinęs byloje priimamo sprendimo teisingumu, t. y. tuo, kad aplinkybės, kuriomis šalys rėmėsi, iš tikrųjų buvo arba jų nebuvo. Teismas tokiaime procese yra aktyvus, jam priklauso „išaiškavimo pareiga“. Tačiau atsižvelgiant į dispozityvumo ir rungimosi principų esmę teismo aktyvumas jokia būdu nereiškia jo visagalybės. Jis turi teisę, o dažnai ir pareigą inicijuoti, siūlyti procese.“¹⁴

F. Klein nuomone, materialioji tiesa procese bus nustatyta, kai teismas turės galimybę kiek įmanoma labiau išsiaiškinti ginčijamas aplinkybes ir tuo remdamasis tinkamai pritaikyti materialiosios teisės normas¹⁵. Nustatant materialiąją tiesą svarbu, kad teisėjas būtų įsitikinęs arba beveik įsitikinęs, jog tam tikros aplinkybės egzistuoja arba neegzistuoja¹⁶. Dėl šios priežasties su materialiosios tiesos nustatymu siejamas pagrįsto įsitikinimo standartas. Pagal šį standartą reikalaujama, kad teisėjas būtų pagrįstai įsitikinęs bylos faktinėmis aplinkybėmis¹⁷. To siekdamas jis gali imtis iniciatyvos sužinoti kuo daugiau faktinių aplinkybių. Būtent tuo ir pasireiškia teismo aktyvumas: „[p]agal konstitucinės jurisprudencijos nuostatas teismas negali būti suprantamas kaip „pasyvus“ bylų proceso stebėtojas, o teisingumo vykdymas negali priklausyti tik nuo to, kokia medžiaga teismui yra pateikta“¹⁸.

13 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. birželio 10 d. nutartis administracinio nusižengimo byloje Nr. 2AT-33-976/2024.

14 Laužikas ir kt., *supra note*, 9.

15 Parker, Lewisch 1998, cituota iš Vytautas Nekrošius, *Civilinio proceso teisė* (Vilnius: Justitia, 2002), 37.

16 Laužikas ir kt., *supra note*, 9.

17 Vytautas Nekrošius ir Jurgis Bartkus, „Įrodinėjimo standarto paieškos Lietuvos Respublikos civiliniame procese“, *Teisė* 132 (2024).

18 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. gegužės 28 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2008, Nr. 62-2353); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. kovo 31 d. nutartis administracinio nusižengimo byloje Nr. 2AT-

Iš teorijos ir teismų praktikos galima suprasti, kad nustatydamas materialią tiesą teismas užtikrina ABTĮ nustatytą reikalavimą būti aktyviam. ABTĮ 81 straipsnyje ne tik reikalaujama motyvuoti teismo sprendimus, bet ir teismas įpareigojamas aktyviai dalyvauti tiriant įrodymus, nustatant visas bylai svarbias aplinkybes ir visapusiškai, objektyviai jas iširti¹⁹. Aktyvus teismas gali pasiūlyti byloje dalyvaujantiems asmenims papildyti įrodymų visumą, išreikalauti reikalingus dokumentus tiek savo, tiek dalyvių iniciatyva ir paprašyti pareigūnų paaiškinimų. Aktyvumas gali pasižymėti ir paprasčiausia teismo galimybe patikrinti administracinę atsakomybę patraukto asmens veiksmą, teisingumą ar netgi darbovietę ir kita, jeigu tai aktualu bylai. Aktyvus teismo vaidmuo nagrinėjant administracines bylas suponuoja tai, kad byloje gali būti tiriamos ir vertinamos ne tik proceso šalių nurodytos bylos aplinkybės, bet ir (arba) tos aplinkybės, kurias svarbiomis laiko teismas²⁰. Taip efektyviai nustatoma tiesa procese, nes teismas įsigilina į realiai susiklosčiusią problemą. Procese ne tik išsprendžiamas ginčas, bet ir nustatoma tiesa, o tai yra daug svarbiau nei tik bylos sprendimas. Galima suprasti, jog teismas turi vadovauti procesui, o kuomet trūksta įrodymų ar kitų aplinkybių, turi pasiūlyti jų pridėti.

Visiška tiesa teisės doktrinoje dar vadinama objektyvioji tiesa. Ji apibūdinama taip: „**Objektyvioji tiesa** reiškia, kad byloje priimtas sprendimas visiškai atitinka tikrovę ginčijamų aplinkybių atžvilgiu. Ši taisyklė vyravo tarybiniame civiliniame procese, tebevyrauja baudžiamajame procese. <....> Keldami teismui reikalavimą priimti byloje objektyviai teisingą sprendimą, turime suteikti jam visišką laisvę renkant įrodymus ir keičiant ieškinio reikalavimus ar atsikirtimus. Tai savo ruožtu reikštų visišką šalių galios nuvertinimą, jų vertimą tiesiog proceso objektu ir beveik neribotą valstybės galimybę kištis į privačių asmenų privačius teisinius

9-976/2020.

19 2007 m. birželio 4 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A403-568/200.

20 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos, taikant Administracinių bylų teisenos įstatymo normas, apibendrinimas. LVAT biuletenis Nr. 23.

santykius, kartu paneigiant jų autonomijos idėją²¹. Objektyviosios tiesos šalininkai teigia, kad, nenustačius objektyviosios tiesos konkrečioje byloje, negali būti įgyvendinamas ir teisingumas, nes neįmanoma nustatyti, ar konkretus asmuo, naudodamasis subjekcinėmis teisėmis, iš tikrųjų atsisakė vykdyti pareigas, kurio-
mis jis privalėjo legalizuoti šį naudojimąsi²². Šios tiesos rūšies esmė yra tai, kad teismas privalo, neatsižvelgdamas į šalių pateiktus įrodymus, imtis visų priemonių visapusiškai, iki galo ir objektyviai išaiškinti visas bylos aplinkybes. Paminėtina ir tai, kad jurisdikcinės ir kitos teisė taikančios institucijos turi būti nešališkos, kad nustatytų objektyviąją tiesą ir sprendimus priimtų tik remdamosi teise²³.

Egzistuoja nuomonė, jog objektyvioji tiesa yra pasenusi sąvoka, labiau pritaikoma ankstesniems įstatymams ir bylos nagrinėjimui. Tokią nuomonę yra susidariusi doktorantė Rimvydė Lukšytė. Ji objektyviosios tiesos nustatymo teoriją aiškina pasitelkdama Civilinio proceso kodeksą. Būtent toks palyginimas padeda labiau suprasti, kaip vis dėlto aiškinama objektyvioji tiesa. Civilinio proceso kodekso redakcijos, kuri galiojo 1965–2003 m., 15 straipsnyje buvo nustatyta, jog teismas privalo, neapsiribodamas pateikta medžiaga ir paaiškinimais, imtis visų įstatymo numatytų priemonių, kad būtų visapusiškai, visiškai ir objektyviai išaiškintos tikrosios bylos aplinkybės, šalių teisės ir pareigos. Pasak R. Lukšytės, pagal tą straipsnį visiškai bylos aplinkybių išsiaiškinimas reiškė, jog trūkstant įrodymų teismas savo iniciatyva turi imtis visų įstatyme numatytų priemonių, kad būtų surinkti visi įrodymai tikrosioms bylos aplinkybėms visapusiškai išaiškinti ir objektyviai tiesai byloje nustatyti. Teismas turėjo nustatyti šimtaprocentinę tiesą. Taigi visų kategorijų bylose teismas turėjo rinkti įrodymus savo iniciatyva, peržengti ieškinio reikalavimo ribas, kasacinis procesas ir bylos peržiūros procesas galėjo

21 Laužikas ir kt., *supra note*, 9.

22 Vaišvila, *supra note*, 10: 132–133.

23 Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d., 2000 m. rugsėjo 19 d., 2003 m. sausio 24 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai

būti pradedamas be šalių valios²⁴.

Šiuo aspektu LVAT nurodo, kad „[k]iekvieno individualaus ginčo atveju turi būti nustatytos tam ginčui išspręsti reikšmingos aplinkybės, kurias teismas, laikydamasis įrodymų vertinimo taisyklių (ABTĮ 56 str. 7 d.), turi įvertinti pagal atitinkamus teisinius santykius reglamentuojančias teisės normas. ABTĮ 81 straipsnis reglamentuoja, kad[,] nagrinėdami administracines bylas, teisėjai privalo aktyviai dalyvauti tiriant įrodymus, nustatant visas bylai svarbias aplinkybes ir visapusiškai, objektyviai jas iširti. ABTĮ 56 straipsnio 7 dalyje įtvirtinta įrodymų vertinimo taisyklė, kurioje nustatyta, kad jokie įrodymai teismui neturi iš anksto nustatytos galios; teismas įvertina įrodymus pagal vidinį savo įsitikinimą, pagrįstą visapusišku, išsamiu ir objektyviu bylos aplinkybių viseto išnagrinėjimu, vadovaudamasis įstatymu, taip pat teisingumo ir protingumo kriterijais. Įstatymo nustatytas įrodymų vertinimas, kaip objektyvios tiesos nustatymo procesas, grindžiamas teismo vidiniu įsitikinimu, kurį lemia visapusiškas, išsamus ir objektyvus bylos aplinkybių viseto išnagrinėjimas, ginčui spręsti taikytinos įstatymų normos, taip pat teisingumo ir protingumo kriterijai“²⁵. Taigi remiantis LVAT nurodytais kriterijais ir turėtų būti nustatoma tiesa.

Vis dėlto įdomu, o kaipgi tai atsispindi teismų praktikoje. Privalu atsižvelgti ir teismų praktikoje vartojamas tiesos sąvokas ir palyginti, kuri visgi vyrauja ir yra aktualiausia administraciniame procese. Šiai teismų praktikos analizei buvo pasirinktas teisės portalas *Infollex*. Remiantis jame rastomis bylomis iki 2025-02-02, galima analizuoti LVAT praktiką, susijusią su tiesos nustatymu ir tiesos rūšių raida.

Pastebima, jog sąvoką „materialioji tiesa“ LVAT pradėjo vartoti 2004 m.²⁶ Tais

24 Artūras Driukas ir Virgilijus Valančius, *Civilinis procesas: teorija ir praktika. T. I.* (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005), 70.

25 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2022 m. liepos 4 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-955-575/2022.

26 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2004 m. sausio 13 d. nutartis administracinėje byloje Nr. N – 09 (62) – 63/2005.

metais užfiksuotos net 22 bylos (daugiausia iki šiol), kuriose nurodyta, jog administraciniame procese turi būti siekiama nustatyti būtent materialiąją tiesą. Taip pat vertėtų paminėti bylą²⁷, portalo *Infoplex* nurodytą kaip svarbiausią, kurioje pažymima, jog „įstatymo nustatytas įrodymų vertinimas, kaip materialios tiesos nustatymo procesas, grindžiamas vidiniu teismo įsitikinimu, kokios aplinkybės byloje yra įrodytos ir nustatytos, o kokios ne“. Analizuojant bylas galima pastebėti, jog materialiosios tiesos aiškinimas per visus tuos metus nekito – bylose aiškinama, jog „[t]uri būti visiškai arba beveik visiškai įsitikinta, kad tam tikros aplinkybės egzistavo arba neegzistavo, nes įrodinėjimo procesu siekiama nustatyti tiesą“²⁸. Kitoje byloje atskleidžiamas kitas svarbus materialiosios tiesos aspektas: „Įstatyme įtvirtintas įrodymų vertinimas suprantamas kaip materialiosios tiesos nustatymo procesas, kuriame svarbų vaidmenį vaidina subjektyvusis faktorius – vidinis teismo įsitikinimas. Bylos duomenys, turintys įrodomąją vertę, kaip matyti iš nutarimo, įvertinti vadovaujantis visapusiško bylos viseto išanalizavimo metodu“²⁹.

Objektyvioji tiesa portale „Infoplex“ minima kiek anksčiau – dar 2001 m.³⁰ Įdomu, kad 2006 ir 2021 m. buvo daugiausia bylų, kuriose vartojama ši sąvoka – po 21 bylą per metus. Vienoje pirmųjų tokių bylų teigiama, jog „[p]askirtoji drausminė nuobauda pažeidžianti teisės pagrįstumo principą, pagal kurią teisinė atsakomybė galinti būti taikoma tik nustačius *objektyvią tiesą*, teisės pažeidimo faktą ir su juo susijusias aplinkybes“³¹. Tiesiogiai tai reiškia objektyviosios tiesos privalomumą skiriant nuobaudą, kai byla nagrinėjama administraciniame

27 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2016 m. gegužės 2 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A-97-858/2016; *Administracinė jurisprudencija* 31 (2016): 206–360.

28 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. lapkričio 9 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-556-1009-07.

29 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2005 m. kovo 31 d. nutartis byloje Nr. N-62-00526-05.

30 Dėl Panevėžio apygardos administracinio teismo 2001 m. vasario 5 d. sprendimo 2001 05 01, Nr. A-07-00375-01.

31 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2001 m. rugpjūčio 22 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-09-00753-01.

procese. Vienoje naujausių bylų pažymėta, jog „<...> teismas nėra šių aplinkybių saistomas ir turi byloje dalyvauti kaip aktyvus arbitras bei nustatyti objektyvią tiesą, įvertinant[,] ar pareiškėjų nurodomos aplinkybės sudaro pagrindą jo reikalavimo patenkinimui, tačiau teismas nenurodė ir nepaaiškino, koku būdu ir koku ryšiu yra susijusios minimos administracinės bylos. Vien tai, kad jas sieja bendra tema „nuosavybės teisių atkūrimas“[,] nesudaro pagrindo bylos stabdymui ir prieštarauja nuosekliai formuojamai teismų praktikai, kurioje pažymima, kad teismas negali stabdyti bylos, vadovaudamasis abstrakčiais argumentais“³². Taigi teismas negali remtis tik pareiškėjų skundo pagrindu, o turi pats nustatyti, ar yra jų reikalavimo objektyvus pagrindas. Tai reiškia, jog kai kuriais atvejais teismas privalo, neatsižvelgdamas į šalių pateiktus įrodymus, imtis visų priemonių visapusiškai, visiškai ir objektyviai išsiaiškinti visas bylos aplinkybes.

Analizuojant teismų praktiką galima pastebėti, jog Lietuvoje administracinio proceso kontekste sąvoka „formalioji tiesa“ nevartojama ir neaiškinama. Galima daryti išvadą, jog Lietuvoje administraciniai teismai savo praktikoje vartoja dvi tarpusavyje susijusias tiesos sąvokas toje pačioje sakinio struktūroje: materialioji tiesa ir objektyvioji tiesa. Atsižvelgiant į tai, kad teismas *ex officio* (pagal pareigas) yra atsakingas už teisingą bylos nagrinėjimą ir tiesos nustatymą, taip pat į pareigą teismui būti aktyviam – surinkti bylai aktualius įrodymus tiek, kiek jie yra reikalingi, kad būtų galima nustatyti tiesą procese, ir į pareigą užtikrinti teisingą, objektyvų tiesos nustatymą byloje, galima suprasti, jog administraciniame procese sujungiamos dvi skirtingos tiesos koncepcijos. Teismai nenustato absoliučios tiesos, kuria remiantis teismas yra pasyvus ir neišsprendžia ginčo visavertiškai – nustatydamas tiesą. Juk, pasak V. Nekrošiaus, objektyvi tiesa ir yra materialios tiesos atmaina³³, nes, kaip minėta, objektyvioji tiesa reiškia visišką aplinkybių

32 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2025 m. sausio 22 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eAS-54-556/2025.

33 Vytautas Nekrošius, *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės* (Vilnius: Justitia, 2002).

atkūrimą, o materialioji – visišką arba beveik visišką. Net iš apibrėžimo galima suprasti, jog šios dvi sampratos labai artimos.

Taigi remiantis analizuota teismų praktika ir doktrina tampa aišku, jog administraciniame teisme siekiama nustatyti materialiąją tiesą – artimą tikrovei. Sąvokos „objektyvioji tiesa“ vartojimas teismų praktikoje nėra tikslus ir, be kita ko, neatitinka doktrinoje pateiktų išaiškinimų. Visgi tokios sąvokos vartojimas iš esmės laikytinas ne esminiu teisiniu neatitikimu, o labiau terminologine klaida, neturinčia įtakos teisinio reguliavimo turiniui.

2. Teisėjo vidinio įsitikinimo suformavimas ir tiesos nustatymas

Tiesos nustatymas teisminiame procese – tai veiksmai, kai leistinomis įrodinėjimo priemonėmis byloje nustatomos faktinės aplinkybės. Teisinis faktinės situacijos įvertinimas (teisinis kvalifikavimas) prasideda nuo išsiaiškinimo, kas realiai įvyko – nuo faktų nustatymo³⁴. Administraciniame procese, kaip ir bet kuriame kitame, įrodinėjimas nevyksta chaotiškai, o susideda iš kelių etapų: faktų nurodymas, įrodymų nurodymas, įrodymų pateikimas ir rinkimas, įrodymų tyrimas ir įrodymų vertinimas³⁵. Svarbiausia, jog per visus šiuos etapus viena iš pagrindinių teismo pareigų – nustatyti tiesą byloje, o šio proceso įrankiai yra įrodinėjimo priemonės ir vidinis įsitikinimas, paremtas objektyviu ištyrimu.

Tiesos nustatymas administraciniame procese glaudžiai siejasi su įrodymais ir faktinėmis aplinkybėmis. Bylos situaciją galima suprasti tik ištyrus duomenis, padedančius teismui įvykdyti teisingumą. Jokiuose įstatymuose nėra nustatyta konkrečių taisyklių, pagal kurias galima spręsti apie įrodymų vertę administraciniame procese, tačiau nurodoma, jog įrodymai vertinami pagal vidinį įsitikinimą. Teisėjas užima įrodymų leistinumą ir faktų nustatymo vertintojo poziciją³⁶.

34 Lastauskienė, *supra note*, 11.

35 Rimvydas Norkus, „Įrodymai ir įrodinėjimas administraciniame procese“, *Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenis* 2, 12 (Vilnius: Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, 2007), 147.

36 Jurgis Bartkus, „Įrodymų leistinumą reikšmė Lietuvos civiliniame procese“, *Teisė* 119 (2021): 105–117.

Svarbu paminėti, jog teismų praktikoje formuluojama vidinio įsitikinimo samprata ir jos esmė. LVAT nurodo: „Vidinis įsitikinimas – tai ne išankstinis įsitikinimas, nuojauta, o įrodymais pagrįsta išvada, kuri padaroma iš surinktų įrodymų, kada išnagrinėjami reikšmingi faktai, iškeliamos ir ištiriamos galimos versijos, įvertinami kiekvienas įrodymas atskirai ir jų visuma“³⁷. Galima teigti, jog faktinės aplinkybės analizuojamos tik remiantis byloje surinkta informacija ir tik išanalizavus visas aplinkybes galima nustatyti tiesą procese. Nustatant teisiškai reikšmingas aplinkybes, turi būti įvertintas surinktų įrodymų pakankamumas, jų nuoseklumas, galimi jų prieštaravimai, logiškumas, atitinkamų duomenų nurodymo aplinkybės, įrodymų šaltinių patikimumas.

Įrodymų vertinimas, kaip objektyvios tiesos nustatymo procesas, grindžiamas subjektyviu faktoriumi – vidiniu įsitikinimu³⁸. Būtent administraciniame procese, remiantis ABTĮ 56 straipsnio 7 dalimi, jokie įrodymai teismui neturi iš anksto nustatytos galios. Teismas įvertina įrodymus pagal vidinį savo įsitikinimą, pagrįstą visapusišku, išsamiu ir objektyviu bylos aplinkybių viseto išnagrinėjimu, vadovaudamasis įstatymu, taip pat teisingumo ir protingumo kriterijais³⁹. Svarbu paminėti, jog teisėjo vidinis įsitikinimas negali būti pagrįstas jo emocijomis, asmenine nuomone ar kitomis pašalinėmis aplinkybėmis – privaloma vadovautis objektyvumo principu. LAT aiškina, jog teismas turi būti subjektyviai nešališkas, t. y. nė vienas teisėjas negali turėti asmeninio išankstinio nusistatymo ar būti tendencingas. Taip pat teismas turi būti nešališkas objektyviaja prasme, t. y. turi pateikti pakankamas garantijas, pašalinančias bet kokią su tuo susijusią abejonę. Vertinant objektyviuosius aspektus, turi būti nustatyti realūs faktai, keliantys abejonę dėl teisėjo nešališkumo⁴⁰. ABTĮ 86 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad pri-

37 Kauno apygardos teismo 2021 m. spalio 7 d. nutartis byloje Nr. AN2-548-290/2021.

38 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2024 m. rugsėjo 26 d. sprendimas Nr. eR-51 1047/2024.

39 Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 56 straipsnis.

40 Irma Randakevičienė, *Kasacinio teismo jurisprudencija. Baudžiamojo proceso teisė, 1995–2005* (Vilnius: Registrų centras, 2006), 40.

imdamas sprendimą teismas privalo įvertinti ištirtus teismo posėdyje įrodymus, konstatuoti, kurios aplinkybės, turinčios bylai esminės reikšmės, yra nustatytos ir nenustatytos. Tik laikantis šių įstatymo reikalavimų priimtas teismo sprendimas gali būti vertinamas kaip teisėtas ir pagrįstas. Nors proceso šalys turi teisę teikti įrodymus, juos interpretuoti, įrodymų vertinimas yra teismo prerogatyva. Teismas tam tikrais atvejais peržengia šalių nurodytas faktines aplinkybes ir savo iniciatyva imasi tirti faktus, kurių šalys nebuvo paminėjusios. Vertindamas įrodymų visetą, teismas turi įsitikinti, kad pakanka duomenų išvadai, jog tam tikri faktai egzistavo arba neegzistavo, kad nėra esminių prieštaravimų, paneigiančių tokias išvadas⁴¹.

Įdomu, kaipgi vidinis įsitikinimas ir įrodymų vertinimas atsiskleidžia nustatant tiesą. Kalbant apie materialiąją tiesą, teisėjas turi pasverti visus įrodymus „už“ ir „prieš“, įvertinti jų reikšmingumą. Teisėjas turi atsižvelgti į tai, ar egzistuoja pakankamai įrodymų bylai išspręsti, ar jie nėra šališki. Tik tiesiogiai analizuodamas kiekvieną byloje esantį dokumentą, visą jo turinį, jis gali susiformuoti vidinį įsitikinimą apie praeities įvykius. Būtent šis principas leidžia teismui įvertinti tiriamų įrodymų tikrumą ir patikimumą⁴². Kalbant apie materialiąją tiesą ir įrodymus, labai dažnai kyla klausimas dėl įrodymų pakankamumo, šiuo aspektu ir pasireiškia teismo aktyvumas ir „išaiškinimo pareiga“. Kaip minėta, reikia ne tik išspręsti bylą, svarbiau – nustatyti tiesą. Taigi „[v]ertindamas įrodymų visetą, teismas turi įsitikinti, kad pakanka duomenų išvadai, jog tam tikri faktai egzistavo arba neegzistavo, kad nėra esminių prieštaravimų, paneigiančių tokias išvadas“⁴³. Tam, kad priimtų teisingą sprendimą, teisėjas turi vadovautis vidiniu įsitikinimu ir teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais. Kaip nurodo LVAT, „teismas turi

41 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. liepos 14 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-728-415/2017.

42 Remigijus Merkevičius, *Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai* (Vilnius: Industrus, 2009), 152.

43 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2020 m. spalio 7 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-2147-415/2020.

įvertinti ne tik kiekvieno įrodymo įrodomąją reikšmę, bet ir įrodymų visetą, ir tik iš įrodymų visumos daryti išvadas apie tam tikrų įrodinėjimo dalyku konkrečioje byloje esančių faktų buvimą ar nebuvimą“. Nustatant materialiąją tiesą privalu, kad teisėjas įvertindamas įrodymų visumą atsižvelgtų tiek į prieštaraujančius, tiek į panašius ar tuos pačius įrodymus ir juos palygintų: „Be to, teismas kiekvienoje konkrečioje situacijoje turi spręsti dėl byloje esančių įrodymų pakankamumo ir patikimumo, įvertinti, ar nėra prieštaravimų tarp įrodymų, ar šalutiniai duomenys patvirtina pagrindinius, ar pakankami tiesioginiai duomenys, ar nuoseklūs šalutiniai įrodomieji faktai. Teismas, vertindamas įrodymus, turi vadovautis ne tik įrodinėjimo taisyklėmis, bet ir logikos dėsniais, teisingumo, protingumo, sąžiningumo kriterijais.“⁴⁴ Juk tam, kad įgyvendintų teisingumą, teismas turi būti įsitikinęs tuo, kad aplinkybės, kuriomis šalys rėmėsi, iš tikrųjų egzistavo arba neegzistavo.

Kalbant apie objektyviąją tiesą, dažnai gali pasirodyti, jog vidinio įsitikinimo nereikia, nes viskas yra objektyvu, todėl neturėtų kilti abejonų. Deja, jeigu objektyviosios tiesos nereikėtų ginčyti ar vertinti įrodymų, kiltų abejonų dėl teismo proceso vykdymo. Teisėjas turi vertinti pateiktus įrodymus pagal vidinį įsitikinimą. Kalbant apie objektyviąją tiesą, vidinis įsitikinimas labiau pasireiškia užtikrinimu, kad įrodymai (šimtaprocentiniai) iš tiesų egzistavo, o ne šio proceso valdymu ar vadovavimu. Bet koku atveju įrodymai turi būti sveriami, kad būtų užtikrintas nešališkas, teisingas, objektyvus sprendimas ir nustatyta tiesa byloje. Juk jeigu teismo procesas ir teisėjo vaidmuo neturėtų įtakos teismo procesui, šis būtų beprasmiškas. „Nors administraciniame procese įtvirtintas laisvo įrodymų vertinimo principas, tačiau teismas privalo įvertinti ir įrodymų leistinumą, ryšį su byla, jų pakankumą. Teismo sprendimas pripažįstamas teisėtu ir pagrįstu, kai teismo išvados atitinka turinčias reikšmės bylai aplinkybes, konstatuotas įstatymo

44 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2016 m. vasario 8 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-500-756/2016.

nustatytomis priemonėmis ir tvarka. “ Juk bylos įrodymų vertinimas, kaip sudėtinė įrodinėjimo teisme proceso dalis, yra neišvengiamai susijusi su visų bylos duomenų išsamiumi ir nešališku išnagrinėjimu⁴⁵. Taigi, taip pat, kaip ir nustatant materialiąją tiesą, nustatant objektyviąją tiesą svarbus teisėjo vidinis įsitikinimas, suponuojantis galutinį sprendimą ir tiesos nustatymą byloje.

3. Technologijos ir subjektyvusis elementas

Teismo nešališkumas, kaip ir teismo nepriklausomumas, yra esminė žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimo garantija, būtina teisingo bylos išnagrinėjimo, pasitikėjimo teismu sąlyga. Vadinasi, turi būti šalinamos prielaidos, galinčios kelti abejonių dėl teisėjo ir teismo nešališkumo⁴⁶. Anksčiau straipsnyje minėta, jog teisėjo vidinis įsitikinimas turi būti paremtas objektyvumu, o ne subjektyviu požiūriu, t. y. nuomone ar jausmais. Svarbu, kad teismas būtų subjektyviai nešališkas, t. y. teisėjų kolegijos nariams draudžiama turėti išankstinį asmeninį nusistatymą ar būti tendencingiems⁴⁷. Suprantama, dėl įvairių priežasčių kai kuriais atvejais tai yra gana sudėtinga užduotis teisėjams, viena iš jų – panaši įrodymų vertė. Vis dėlto būtent teisėjo vidinis nešališkumas, gebėjimas nepaisyti išankstinės nuomonės, neteikti palankumo, nerodyti emocijų ir subjektyvių simpatijų yra tinkamos priemonės siekiant išvengti nepalankaus teisėjo veiklos procese vertinimo⁴⁸. Byloje kiekviena besiginčijanti pusė gina savuosius įsitikinimus, bando įrodyti savo nekaltumą ir tokiais atvejais subjektyviojo elemento užtikrinimas tampa tikrai sudėtingu procesu. Visgi kyla klausimas – galbūt šiais laikais yra priemonių, kurios gali padėti, kad tas subjektyvusis elementas būtų kuo mažesnis. Visai neseniai, 2024 m. gruodį, teismas Jungtinėse Amerikos Valstijose (toliau – JAV) pirmą

45 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. sausio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-40-813/2025.

46 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 14-445.

47 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos, taikant Administracinių bylų teisenos įstatymo normas, apibendrinimas.

48 TEDK K 2014-10-08 Nr. 17P-253,

kartą panaudojo virtualiąją aplinką, kad galėtų sudalyvauti ginčo situacijoje⁴⁹. Galima suprasti, kad taip ginčo situaciją galima pamatyti visai kitomis akimis. Šiuo metu daug klausimų kelia dirbtinio intelekto (toliau – DI) ir teisės, visų pirma teismo procese nustatomos tiesos, santykis. Tikrai įdomu, kaip atrodys ta tiesa, kai į jos nustatymo procesą bus įtraukiama vis daugiau DI ir kitų informacinių technologijų. Brauardo apygardos teismo (JAV) teisėjas Andrew Siegelis tapo pirmuoju teisėju, teismo posėdyje baudžiamajame procese panaudojusiame virtualiosios realybės akinius, kad būtų atvaizduotas nusikaltimo įvykis, jo eiga⁵⁰. Teisėjas Siegelis pažymėjo, kad taip „žiūrovai ne tik stebi istoriją – jie ją išgyvena“⁵¹. Tai gi ar informacinės technologijos gali padėti sumažinti subjektyvųjį elementą, kai vertinami įrodymai ir bylos medžiaga? Galima būtų atsakyti pasiremiant Pietų Australijos universiteto mokslininkų tyrimu, kuriame lyginti įrodymai naudojant virtualiosios realybės akinius ir įprastas nuotraukas. Tyrimo rezultatai parodė, jog tie teisėjai, kurie naudojo virtualiosios realybės akinius, geriau įsiminė įrodymų eigą ir priėmė nuoseklesnius sprendimus. Tai gi informacinės technologijos gali padėti pašalinti išankstinį nusistatymą ar tendencingumą, tačiau kyla klausimas, kiek toks vertinimas yra teisingas. Šiuo metu, kai informacinės technologijos, dirbtinis intelektas ir kitos informacinės technologijos taip sparčiai plinta, nekeista, jog tai paliečia ir teisę, teisinius procesus. Kyla klausimas, ar visgi šiose srityse galima vadovautis informacinėmis technologijomis, ypač tuomet, kai kalbama apie tiesos nustatymą, apie įrodymus. Galima suprasti, kad teisėjo subjektyvųjį elementą tokios priemonės panaikina beveik visiškai, bet kiekgi galima tikėti technologijomis grįstu sprendimu, deja, kol kas atsakyti negalima.

49 Lars Daniel, „Historic First: Judge Dons Oculus VR Headset to Experience Crime,“ *Forbes*, 2025 m. sausio 6 d., <https://www.forbes.com/sites/larsdaniel/2025/01/06/historic-first-judge-dons-oculus-vr-headset-to-experience-crime/>.

50 *Ibid.*

51 *Ibid.*

Išvados

Teisės doktrinos ir administracinių teismų praktikos analizė parodė, kad teismai, priimdami procesinius sprendimus, siekia ne tik atkurti taiką tarp skirtingas pozicijas ir suinteresuotumą turinčių ginčo šalių, bet ir įvykdyti teisingumą – nustatyti tiesą. Tai ypač svarbu užtikrinant asmenų teises, teisingą, sąžiningą ir nešališką procesą, taip pat įrodymų objektyvumą. Tiesos nenustačius visas procesas sužlugtų, o teismas negalėtų įvykdyti savo funkcijos – vykdyti teisingumo.

Tiesos nustatymas pakankamai aiškiai reglamentuojamas įvairiuose teisės aktuose. Vienas svarbiausių šaltinių, susijusių su administraciniu procesu, yra ABTĮ. Šio įstatymo 10, 56, 81 ir 86 straipsniuose ypač atkreipiamas dėmesys į teismo aktyvumą ir įrodymų vertinimą. Teismo aktyvumas pasireiškia iniciatyva rinkti visus įrodymus, kurie yra reikalingi tiesai nustatyti – ginčui išspręsti, ir juos objektyviai įvertinti, išnagrinėti.

Teisės doktrinoje ir teismų praktikoje egzistuoja trys tiesos formos, rūšys. Lietuvos administracinių teismų praktikoje susipina dvi sąvokos: materialioji ir objektyvioji tiesa. Pagal išnagrinėtus šaltinius materialiajai tiesai būdingas teismo aktyvumas. Jo pareiga – maksimalus įsitikinimas įvykių egzistavimu, išsamus įrodymų ir bylos faktinių aplinkybių išsiaiškinimas ir išanalizavimas. Visiškai priešinga tiesos rūšis yra formalioji tiesa. Tai reiškia, kad teismas, nagrinėdamas bylą, veikia pasyviai ir priima sprendimą tik pagal šalių pateiktus įrodymus. Trečioji rūšis – objektyvioji tiesa – reiškia, kad teismas priimdamas sprendimą nesivadovauja tik šalių pateiktais įrodymais, o turi laisvę rinkti įrodymus ir reikalauti, siekdamas visiškai išsiaiškinti bylos aplinkybes.

Taigi išanalizavus tiesos sampratą, jų skirtumus, raidą ir aiškinimą teismų praktikoje, pažymėtina, jog administraciniame procese nustatoma materialioji tiesa, apimanti visapusišką ir objektyvų faktinių aplinkybių nustatymą. Analizė parodė, kad administracinių teismų praktikoje materialioji tiesa kartais

įvardijama kaip objektyvioji tiesa. Įvertinus tiesos sampratą, pažymėtina, kad tos sąvokos yra nevienodos. Esminis skirtumas yra tas, kad materialioji tiesa orientuota į realiai egzistuojančią tikrovę, o objektyvioji tiesa dažnai siejama su abso-
liučiu, nekvestionuojamu tikrovės suvokimu, kuris teisiniame procese ne visada yra įmanomas. Būtent dėl šios priežasties administraciniai teismai savo praktiko-
je turėtų vadovautis būtent materialiosios tiesos samprata.

WHAT TRUTH IS DETERMINED IN THE ADMINISTRATIVE PROCESS?

Liepa Lukšaitė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. For many years now, litigation has been the most popular form of dispute resolution in Lithuania between parties with different interests. This is no coincidence. Parties often choose the court to resolve their dispute because the court is the only institution that administers justice in Lithuania. The administration of justice, as a complex function of the court, creates an expectation on the part of the parties that the court will not only restore peace between the parties, but will also, through a full, complete and objective investigation and assessment of the facts of the particular dispute, determine the truth - what actually happened in the situation.

The restoration of peace between the parties of a dispute is, in principle, effected by a procedural decision which is binding on the parties and which is final and has the force of *res judicata*. Determining the truth in a dispute between parties is a much more complex and difficult category. The concept of truth is complex and there are many types of truth. In legal doctrine, there are three different kinds of truth: substantive, formal and objective. In order to ascertain which truth is being determined in the judicial process, it is important to take into account the court's assessment of the evidence and the judge's inner conviction. These factors are decisive in determining the correctness of a case. After all, the court, which must be impartial and active, must be satisfied that the facts relied on by the parties did or did not exist.

This article analyses the question: which form of truth ensures justice in an administrative dispute between a private entity and a public administrative entity.

In addition, the article examines the case law of the Supreme Court of Lithuania, which contributes to a better understanding of the difference between these forms of truth. The development of the determination of truth and the types of truth is analysed using the case law of the Supreme Court of Lithuania. Thus, the article deals with the topic of truth determination in administrative proceedings in order to clarify the prevailing/dominant truths.

Keywords: material truth, formal truth, objective truth, truth in administrative process, inner conviction, determination of truth.